

importet; 6° utrum in Verbo res verius esse habeant quam in se ipsis; 7° utrum eorum quae non sunt nec erunt nec fuerint, sit Verbum; 8° utrum quod factum est, sit vita in Verbo.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum in divinis verbum proprie dicatur.*
(I part., quest. XXXIV, art. 2.)

Quaestio est de verbo: et primo quaeritur, utrum verbum proprie dicatur in divinis: et videtur quod non. Est enim duplex verbum; scilicet interius, et exterius. Exterius autem de Deo proprie dici non potest, cum sit corporale et transiens; similiter nec verbum interius, quod definiens Damascenus, II lib. (cap. XVIII, non procul a fin.), inquit: *Sermo interius depositus est motus animae in excogitando factus, sine aliqua enuntiatione.* In Deo autem non potest poni nec motus nec cogitatio, quae discursu quodam perficitur. Ergo videtur quod verbum nullo modo proprie dicatur in divinis.

2. Praeterea, Augustinus in III de Trinit. (lib. XV, cap. XI) probat, quod verbum est ipsis mentis, ex eo quod etiam ejus os aliquid esse dicitur, ut patet Matth., xv, 48: *Quae procedunt de ore, haec conquinant hominem;* quod de ore cordis intelligendum esse ostenditur ex his quae sequuntur: *quae autem procedunt de ore, de corde exeunt.* Sed os non dicitur nisi metaphorice in spiritualibus rebus. Ergo nec verbum.

3. Praeterea, verbum ostenditur esse medium inter Creatorem et creaturas, ex hoc quod Joann., I, 3, dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt;* et ex hoc ipso probat Augustinus (tract. I in Joan.), quod Verbum non est creatura. Ergo eadem ratione potest probari quod Verbum non est Creator: ergo verbum nihil ponit quod sit in Deo.

4. Praeterea, medium aequaliter distat ab extremis. Si igitur Verbum est medium inter Patrem dicentem et creaturam quae dicitur, oportet quod Verbum per essentiam distinguatur a Patre, cum per essentiam a creaturis distinguatur. Sed in divinis non est aliquid per essentiam distinctum. Ergo verbum non proprie ponitur in Deo.

5. Praeterea, quidquid non convenit Filio nisi secundum quod est incarnatus, hoc non proprie dicitur in divinis; sicut esse hominem, vel ambulare, vel aliquid hujusmodi. Sed ratio Verbi non convenit Filio nisi secundum quod est incarnatus: quia ratio Verbi est ex hoc quod manifestat dicentem; Filius autem non manifestat Patrem nisi secundum quod est incarnatus; sicut nec verbum nostrum, nisi secundum quod est voci unitum. Ergo verbum non dicitur proprie in divinis.

6. Praeterea, si verbum proprie diceretur in divinis, idem esset Verbum quod fuit ab aeterno apud Patrem, et quod est ex tempore incarnatum; sicut dicimus, quod est idem Filius. Sed hoc, ut videtur, dici non potest; quia Verbum incarnatum

comparatur verbo vocis, sicut Verbum apud Patrem existens, verbo mentis ut patet per Augustinum in lib. de Trinit. (XV, cap. XVII): non est autem idem verbum cum voce prolatum, et verbum in corde existens. Ergo non videtur quod Verbum quod ab aeterno dicitur apud Patrem fuisse, proprie ad essentiam divinam pertineat.

7. Praeterea, quanto effectus est posterior, tanto magis habet rationem signi; sicut vinum est causa finalis doli, et ulterius circuli, qui appenditur ad dolum designandum; unde circulus habet maximo rationem signi. Sed verbum quod est in voce est effectus postremus ab intellectu progrediens. Ergo ei magis convenit ratio signi quam conceptui mentis; et similiter etiam ratio verbi, quod a manifestatione imponitur. Omne autem quod prius est in corporalibus quam in spiritualibus, non proprie dicitur de Deo. Ergo Verbum non proprie dicitur de ipso.

8. Praeterea, unumquodque nomen illud praecipue significat a quo imponitur. Sed hoc nomen *verbum* imponitur vel a verberatione aeris, vel a boati, secundum quod verbum nihil aliud est quam verum boans. Ergo hoc est quod praecipue significat nomine verbi. Sed hoc nullo modo convenit Deo nisi metaphorice. Ergo verbum non proprie dicitur esse in divinis.

9. Praeterea, verbum aliquid dicentis videtur esse similitudo rei dictae in dicente. Sed Pater intelligens se, non intelligit se per similitudinem, sed per essentiam. Ergo videtur quod ex hoc quod intuetur se, non generet aliquid verbum sui. Sed nihil aliud est dicere summo spiritui quam cogitando intueri, ut Anselmus dicit (in Monol., cap. IX). Ergo verbum non proprie dicitur in divinis.

10. Praeterea, omne quod dicitur in Deo ad similitudinem creaturae, non dicitur de eo proprie, sed metaphorice. Sed verbum in divinis dicitur ad similitudinem verbi quod est in nobis, ut Augustinus dicit (XV de Trinit., cap. XI). Ergo videtur quod metaphorice, et non proprie, in divinis dicitur.

11. Praeterea, Basilius dicit (in lib. contr. daem., cap. XI, quod incipit *Propterea*), quod Deus dicitur verbum, secundum quod eo omnia proferuntur; sapientia, quo omnia cognoscuntur; lux, quo omnia manifestantur. Sed proferre non proprie dicitur in Deo; quia prolatio ad vocem pertinet. Ergo verbum non proprie dicitur in divinis.

12. Praeterea, sicut se habet verbum vocis ad Verbum incarnatum, ita verbum mentis ad Verbum aeternum, ut per Augustinum patet (XV de Trinit.). Sed verbum vocis non dicitur de Verbo incarnato nisi metaphorice. Ergo nec verbum interius dicitur de Verbo aeterno nisi metaphorice.

Sed contra, Augustinus dicit in IX de Trinit. (cap. X circa fin.): *Verbum quod insinuare intendimus, cum amore notitia*

est. Sed notitia et amor proprie dicuntur in divinis. Ergo et verbum.

Præterea, Augustinus in XV de Trinit., cap. XI, in princ.): *Verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus latet, cui magis verbi competit nomen: nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi est; verbumque et ipsum dicitur propter illud a quo, ut foris appareret, assumptum est.* Ex quo patet quod nomen verbi magis proprie dicitur de verbo spirituali quam de corporali. Sed omne illud quod magis proprie invenitur in spiritualibus quam in corporalibus, propriissime Deo competit. Ergo verbum propriissime in Deo dicitur.

Præterea, Richardus de Sancto-Victore, lib. VI de Trinit. (cap. XII, circa princ.), dicit, quod verbum est manifestativum sensus alicujus sapientis. Sed Filius manifestat verissime sensum Patris. Ergo nomen verbi proprie in Deo dicitur.

Præterea, verbum, secundum Augustinum in XV de Trinit. (cap. X), nihil est aliud quam cogitatio formata. Sed divina consideratio nunquam est formabilis, sed semper formata, quia semper est in suo actu. Ergo propriissime dicitur verbum in divinis.

Præterea, inter modos unius, illud quod est simplicissimum, primo et maxime proprie dicitur unum. Ergo et similiter in Verbo, quod est maxime simplex, propriissime dicitur verbum. Sed Verbum quod est in Deo, est simplicissimum. Ergo proprie dicitur verbum.

Præterea, secundum grammaticos, hæc pars orationis quæ verbum dicitur, ideo sibi nomen commune appropriat, quia est perfectio totius orationis, quasi præcipua pars orationis; et quia per verbum manifestantur alie partes orationis, secundum quod in verbo intelligitur nomen. Sed verbum divinum est perfectissimum inter omnes res, et est etiam manifestativum rerum. Ergo propriissime verbum dicitur.

Respondeo dicendum, quod nomina imponuntur secundum quod cognitionem de rebus accipimus; et quia ea quæ sunt posteriora in natura, sunt ut plurimum prius nota nobis; inde est quod frequenter secundum nominis impositionem aliquando nomen prius id aliquo duorum invenitur in quorum altero res significata per nomen prius existit; sicut patet de nominibus quæ dicuntur de Deo et creaturis, ut ens, et bonum, et hujusmodi, quæ prius fuerunt creaturis imposita, et ex his ad divinam predicationem translata; quamvis esse et bonum prius inveniantur in Deo. Et ideo, quia verbum exterius, cum sit sensibile, est magis notum nobis quam interius secundum nominis impositionem, per prius vocale verbum dicitur verbum quam verbum interius, quamvis verbum interius naturaliter sit prius, utpote exterioris causa efficiens et finalis. Finalis quidem, quia verbum vocale ad hoc a nobis exprimitur, ut inte-

rius verbum manifestetur; unde oportet quod verbum interius sit illud quod significatur per verbum exterius; verbum autem quod exterius profertur, significat id quod intellectum est, non ipsum intelligere, neque hoc intellectum quod est habitus vel potentia, nisi quatenus et hæc intellecta sunt; unde verbum interius est ipsum interius intellectum. Efficiens autem, quia verbum prolatum exterius, cum sit significativum ad placitum, ejus principium est voluntas, sicut et ceterorum artificiorum; et ideo, sicut aliorum artificiorum præexistit in mente artificis imago quædam exterioris artificii, ita in mente preteritis verbum exterius, præexistit quoddam exemplar exterioris verbi. Et ideo, sicut in arte tria consideramus, scilicet finem artificii, et exemplar ipsius, et ipsum artificium jam productum; ita etiam in loquente triplex verbum invenitur; scilicet id quod per intellectum concipitur, ad quod significandum, verbum exterius profertur; et hoc est verbum cordis sine voce prolatum; item exemplar exterioris verbi, et hoc dicitur verbum interius quod habet imaginem vocis; et verbum exterius expressum, quod dicitur verbum vocis; et sicut in arte præcedit intentio finis, et deinde sequitur excogitatio formæ artificii, et ultimo artificium in esse producit; ita verbum cordis in loquente est prius verbo quod habet imaginem vocis, et postremum est verbum vocis. Verbum igitur vocis, quia corporaliter expletur, de Deo dici non potest nisi metaphorice: prout ipsæ, scilicet, creaturæ a Deo productæ etiam verbum ejus dicuntur, aut motus ipsarum, in quantum designant intellectum divinum, sicut effectus causam. Unde, eadem ratione, nec verbum quod imaginem habet vocis, poterit dici de Deo proprie, sed metaphorice tantum; ut sic dicantur verbum Dei idem rerum faciendarum. Sed verbum cordis, quod nihil est aliud quam id quod actu consideratur per intellectum, proprie de Deo dicitur, quia est omnino remotum a materialitate et omni defectu; et hujusmodi proprie dicuntur de Deo, sicut scientia et scitum, intelligere et intellectum.

Ad primum ergo dicendum, quod cum verbum interius sit id quod intellectum est, nec hoc sit in nobis nisi secundum quod actu intelligimus; verbum interius semper requirit intellectum in actu suo, qui est intelligere. Ipse autem intellectus motus dicitur, non quidem imperfecti, ut describitur in III Phys. (comment. xxviii); sed motus perfecti, qui est operatio, ut dicitur in III de Anima (comm. xv); et ideo Damascenus dicit (lib. I, cap. xviii, non procul a fin.) verbum interius esse motum mentis, ut cum accipitur motus pro eo ad quod motus terminatur, id est operatio pro operato, sicut intelligere pro intellecto. Nec hoc requiritur ad rationem verbi, quod scilicet actus intellectus, qui terminatur ad verbum interius, fiat cum aliquo discursu, quem videtur cogitatio importare; sed sufficit quali-

tercumque aliquid actu intelligatur. Quia tamen apud nos ut frequentius per discursum interius aliquid dicimus; propter hoc Damasceus (lib. I orth. Fid., cap. XVIII) et Anselmus (Monol., cap. XLVI, circa med.) definiens verbum, utuntur cogitatione loco considerationis.

AD SECUNDUM dicendum, quod argumentum Augustini non procedit a simili, sed a minori; minus enim videtur quod in corde os esse dici debeat quam verbum; et ideo ratio non procedit.

AD TERTIUM dicendum, quod medium potest accipi dupliciter. Uno modo inter duo extrema motus; sicut pallidum est medium inter album et nigrum in motu denigrationis vel dealbationis. Alio modo inter agens et patiens; sicut instrumentum artificis est medium inter ipsum et artificiatum; et similiter omne illud quo agit; et hoc modo Filius est medium inter Patrem creatorem et creaturam factam per Verbum; non autem inter Deum creatorem et creaturam, quia ipsum Verbum etiam est Deus creans; unde sicut non est creatura, ita non est Pater. Et tamen etiam propter hoc ratio non sequeretur; dicimus enim, quod Deus creat per sapientiam suam essentialiter dictam; ut sic sapientia sua dici possit medium inter Deum et creaturam; et tamen ipsa sapientia est Deus. Augustinus autem non per hoc probat Verbum non esse creaturam, quia est medium; sed quia est universalis creaturæ causa. In quolibet enim motu fit reductio ad aliquod primum, quod non movetur secundum motum illum; sicut alterabilia omnia reducuntur in primum alterans non alteratum; et ita etiam illud in quod reducuntur creata omnia, oportet esse increatum.

AD QUARTUM dicendum, quod medium quod accipitur inter terminos motus, aliquando accipitur secundum æquidistantiam terminorum, aliquando autem non; sed medium quod est inter agens et patiens, etsi sit quidem medium, ut instrumentum, quandoque est propinquius primo agenti, quandoque ultimo patienti; et quandoque se habet secundum æquidistantiam ad utrumque; sicut patet in agente cuius actio ad patiens pervenit pluribus instrumentis; sed medium quod est forma qua agens agit semper est propinquius agenti; quia est in ipso secundum veritatem rei, non autem in patiente nisi secundum sui similitudinem; et hoc modo Verbum dicitur esse medium inter Patrem et creaturam. Unde non oportet quod æqualiter distet a Patre et creatura.

AD QUINTUM dicendum, quod quamvis apud nos manifestatio, quæ est ad alterum, non fiat nisi per verbum vocale, tamen manifestatio ad se ipsum fit etiam per verbum cordis; et hæc manifestatio aliam præcedit; et ideo etiam verbum interius dicitur verbum per prius. Similiter etiam per Verbum incarnatum Pater omnibus manifestatus est; sed per verbum

ab æterno genitum eum manifestavit sibi ipsi; et ideo non convenit sibi nomen Verbi secundum hoc tantum quod incarnatus est.

AD SEXTUM dicendum, quod Verbum incarnatum habet aliquid simile cum verbo vocis, et aliquid dissimile. Hoc quidem simile est in utroque, ratione cuius minus alteri comparatur. quod sicut vox manifestat verbum interius, ita per carnem manifestatum est Verbum æternum. Sed quantum ad hoc est dissimile; quia ipsa caro assumpta a Verbo æterno, non dicitur Verbum; sed ipsa vox quæ assumitur ad manifestationem verbi interioris, dicitur verbum; et ideo verbum vocis est aliud a verbo cordis; sed Verbum incarnatum est idem quod Verbum æternum; sicut et verbum significatum per vocem, est idem quod verbum cordis.

AD SEPTIMUM dicendum, quod ratio signi per prius convenit effectui quam causæ, quando causa est effectui causa essendi, non autem significandi, sicut in exemplo proposito accidit; sed quando effectus habet a causa non solum quod sit, sed etiam quod significet, tunc sicut causa est prius quam effectus in essendo, ita in significando; et ideo verbum interius, per prius habet rationem significationis quam verbum exterius; quia verbum exterius non instituitur ad significandum nisi per interius verbum.

AD OCTAVUM dicendum, quod nomen dicitur ab aliquo imponi dupliciter: aut ex parte imponentis nomen, aut ex parte rei cui imponitur. Ex parte autem rei nomen dicitur ab illo imponi per quod completur ratio rei quam nomen significat; et hæc est differentia specifica illius rei; et hoc est quod principaliter significatur per nomen. Sed quia differentie essentielles sunt nobis ignotæ, quandoque utimur accidentibus vel effectibus loco earum, ut VIII Metaph. (VII, comm. x) dicitur; et secundum hoc nominamus rem; et sic illud quod loco differentie essentialis sumitur, est a quo imponitur nomen ex parte imponentis, sicut *lapis* imponitur ab effectu, qui est lædere pedem; et hoc non oportet esse principaliter significatum per nomen, sed illud loco cuius hoc ponitur. Similiter dico, quod nomen verbi a verberatione vel a boatu dicitur ex parte imponentis, non ex parte rei.

AD NONUM dicendum, quod quantum ad rationem verbi pertinet, non differt utrum aliquid intelligatur per similitudinem vel essentiam; constat enim quod interius verbum significat omne illud quod intelligi potest, sive per essentiam sive per similitudinem intelligatur; et ideo omne intellectum, sive per similitudinem sive per essentiam intelligatur, potest verbum interius dici.

AD DECIMUM dicendum, quod de his quæ dicuntur de Deo et creaturis, quedam sunt quorum res significatæ per prius inveniuntur in Deo quam in creaturis, quamvis nomina prius

fuerint creaturis imposita; et talia proprie dicuntur de Deo, ut bonitas et sapientia, et hujusmodi. Quædam vero sunt quorum res significatæ Deo non conveniunt, sed aliquid simile illis rebus; et hujusmodi dicuntur metaphorice de Deo; sicut dicimus Deum leonem vel ambulantem. Dico ergo, quod verbum in divinis dicitur ad similitudinem nostri verbi ratione impositionis nominis, non propter ordinem rei; unde non oportet quod metaphorice dicatur.

AD UNDECIMUM dicendum, quod prolatio pertinet ad rationem verbi quantum ad id a quo imponitur nomen ex parte imponentis, non autem ex parte rei; et ideo, quamvis prolatio dicatur metaphorice in divinis, non sequitur quod verbum metaphorice dicatur; sicut etiam Damascenus dicit (lib. I orthod. Fidei, cap. XII) quod hoc nomen *Deus* dicitur ab *Ethin*, quod est ardere; et tamen quamvis ardere dicatur metaphorice de Deo, non tamen hoc nomen *Deus*.

AD DODECIMUM dicendum, quod Verbum incarnatum comparatur verbo vocis propter quamdam similitudinem tantum, ut ex dictis, in corp. art., patet; et ideo Verbum incarnatum non potest dici verbum vocis nisi metaphorice; sed verbum æternum comparatur verbo cordis secundum veram rationem verbi interioris; et ideo verbum dicitur utrobique proprie.

ARTICULUS II. — *Utrum verbum in divinis essentialiter vel personaliter dicatur.* (Part. I, quæst. XXXIV, art. 1.)

Secundo quæritur, utrum verbum in divinis dicatur essentialiter, vel personaliter; et videtur quod etiam essentialiter possit dici. Quia nomen verbi a manifestatione imponitur; ut dictum est, art. præced. Sed essentia divina potest se per se ipsam manifestare. Ergo ei verbum per se competit; et ita verbum essentialiter dicitur.

2. Præterea, significatum per nomen est ipsa definitio, ut in IV Metaphys. (comment. XXVIII) dicitur. Sed Verbum, secundum Augustinum in IX de Trinit. (cap. X circa fin.), est notitia cum amore; et secundum Anselmum in Monolog. (cap. VI in med.), dicere, summo spiritui nihil est aliud quam cogitando intueri. In utraque autem definitione nihil ponitur nisi essentialiter dictum. Ergo verbum essentialiter dicitur.

3. Præterea, quidquid dicitur, est verbum. Sed Pater dicit non solum se ipsum, sed etiam Filium et Spiritum sanctum, ut dicit Augustinus in lib. prædicto (cap. XIV et XVII). Ergo verbum tribus personis commune est; ergo verbum essentialiter dicitur.

4. Præterea, quilibet dicens habet hoc verbum quod dicit, ut Augustinus dicit VII de Trinit. (cap. I). Sed, sicut dicit Anselmus in Monol. (cap. LVIII), sicut Pater est intelligens, et Filius est intelligens, et Spiritus sanctus intelligens; et tamen non

sunt tres intelligentes, sed unus intelligens; ita Pater est dicens, et Filius est dicens, et Spiritus sanctus est dicens; et tamen non sunt tres dicentes, sed unus dicens. Ergo quilibet eorum respondet verbum. Sed nihil est commune tribus nisi essentia. Ergo verbum essentialiter dicitur in divinis.

5. Præterea, in intellectu nostro non differt dicere et intelligere. Sed verbum in divinis sumitur ad similitudinem verbi quod est in intellectu nostro. Ergo nihil aliud est in Deo dicere quam intelligere; ergo verbum nihil aliud est quam intellectum. Sed intellectum in divinis essentialiter dicitur. Ergo et verbum.

6. Præterea, verbum divinum, ut Augustinus dicit (tract. I in Joan.), est potentia operativa Patris. Sed potentia operativa essentialiter dicitur in divinis. Ergo et verbum essentialiter dicitur.

7. Præterea, sicut amor importat emanationem affectus, ita verbum emanationem intellectus. Sed amor in divinis essentialiter dicitur. Ergo et verbum.

8. Præterea, illud quod potest intelligi in divinis non intellecta distinctione personarum, non dicitur personaliter. Sed verbum est hujusmodi; quia etiam illi qui negant distinctionem personarum, ponunt quod Deus dicit se ipsum. Ergo verbum non dicitur personaliter in Deo.

1. In contrarium est quod dicit Augustinus in VI de Trinitate, quod solus Filius dicitur Verbum, non autem simul Pater et Filius Verbum. Sed omne quod essentialiter dicitur, communiter utrique convenit. Ergo verbum non dicitur essentialiter.

2. Præterea, Joan., I, 1, dicitur: *Verbum erat apud Deum*. Sed *ly apud*, cum sit propositio transitiva, importat distinctionem. Ergo verbum a Deo distinguitur. Sed nihil distinguitur in divinis quod dicitur essentialiter. Ergo verbum non dicitur essentialiter.

3. Præterea, omne illud quod in divinis importat relationem persone ad personam, dicitur personaliter, non essentialiter. Sed verbum est hujusmodi. Ergo, etc.

4. Ad hoc etiam est auctoritas Richardi de Sancto-Victore, qui ostendit in suo lib. de Trinitate (VIII, cap. XI et XII), solum Filium dici Verbum.

Respondeo dicendum, quod verbum, secundum quod in divinis metaphorice dicitur, prout ipsa creatura dicitur verbum manifestans Deum, procul dubio ad totam pertinet Trinitatem; nunc autem quærimus de verbo secundum quod proprie dicitur in divinis. Quæstio autem ista in superficie videtur esse planissima, propter hoc quia verbum originem quamdam importat secundum quam in divinis persone distinguuntur; sed interius considerata, difficiolior invenitur; eo quod in divinis invenimus quædam quæ originem important non secundum rem, sed secundum rationem tantum; sicut hoc nomen *operatio*, quæ procul dubio importat aliquid procedens ab operante, tamen iste

processus non est nisi secundum rationem tantum : unde operatio in divinis non personaliter, sed essentialiter dicitur ; quia in Deo non differt essentia, virtus et operatio ; unde non statim fit evidens, utrum hoc nomen *verbum* processum realem importet, sicut hoc nomen *Filius*, vel rationis tantum, sicut hoc nomen *operatio* ; et ita difficile est videre utrum essentialiter vel personaliter dicatur. Unde, ad hujus notitiam, sciendum est, quod verbum intellectus nostri, secundum cuius similitudinem loqui possumus de verbo in divinis, est id ad quod operatio intellectus nostri terminatur, quod est ipsum intellectum, quod dicitur, conceptio intellectus ; sive sit conceptio significabilis, per vocem incomplexam, ut accidit quando intellectus format quidditates rerum ; sive per vocem complexam, quod accidit quando intellectus componit et dividit. Omne autem intellectum in nobis est aliquid realiter progrediens ab altero ; vel sicut progrediuntur a principiis conceptiones conclusionum, vel sicut conceptiones quidditatum rerum posteriorum a quidditatibus priorum ; vel saltem sicut conceptio actualis progreditur ab habituali cognitione : et hoc universaliter verum est de omni quod a nobis intelligitur, sive per essentiam intelligatur, sive per similitudinem ; ipsa enim conceptio est effectus actus intelligendi ; unde etiam quando mens intelligit se ipsam, ejus conceptio non est ipsa mens, sed aliquid expressum a notitia mentis. Ita ergo verbum intellectus in nobis duo habet de sua ratione : scilicet quod est intellectum, et quod est ab alio expressum. Si ergo secundum utriusque similitudinem verbum dicatur in divinis, tunc non solum importabitur per verbum divinum processus rationis, sed etiam rei. Si autem secundum similitudinem alterius tantum, scilicet quod est intellectum ; sic hoc nomen *verbum* in divinis non importabit processum realem, sed rationis tantum, sicut et hoc nomen *intellectum*. Sed hoc non erit secundum propriam verbi acceptionem ; quia si aliquid eorum quæ sunt de ratione alicujus auferatur, jam non erit propria acceptio ; unde si verbum proprie accipiatur in divinis, non dicitur nisi personaliter ; si autem accipiatur communiter, poterit etiam dici essentialiter. Sed tamen, quia nominibus utendum est ut plures utantur, quia, secundum Philosophum, usus maxime est æmulandus in significationibus nominum ; et quia omnes Sancti communiter utantur nomine verbi, prout personaliter dicitur ; ideo hoc magis dicendum est, quod scilicet personaliter dicatur.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum ratione sui non solum habet manifestationem, sed realem processum unius ab alio ; et quia essentia non realiter progreditur a se ipsa, quamvis manifestet se ipsam, non potest essentia verbum dici, nisi ratione identitatis essentiae ad personam ; sicut etiam dicitur Pater vel Filius.

Ad secundum dicendum, quod notitia quæ ponitur in definitione verbi est intelligenda notitia expressa ab alio, quæ est in nobis notitia actualis. Quamvis autem notitia vel sapientia essentialiter dicatur in divinis, tamen sapientia genita non dicitur nisi personaliter. Similiter autem quod Anselmus dicit (in Monol., cap. LX a med.), quod dicere est cogitando intueri, est intelligendum, si proprie dicere accipiatur de intuitu cogitationis, secundum quod per ipsum aliquid progreditur, scilicet cogitatum ipsum.

Ad tertium dicendum, quod conceptio intellectus est media inter intellectum et rem intellectam, quia mediante operatio intellectus pergit ad rem : et ideo conceptio intellectus non solum est id quod intellectum est, sed etiam id quo res intelligitur ; ut sic id quod intelligitur, possit dici et res ipsa, et conceptio intellectus ; et similiter id quod dicitur, potest dici et res quæ dicitur per verbum, et verbum ipsum ; ut etiam in verbo exteriori patet : quia et ipsum nomen dicitur, et res significata per nomen dicitur ipso nomine. Dico igitur, quod Pater dicitur, non sicut Verbum, sed sicut res dicta per Verbum ; et similiter Spiritus sanctus ; quia Filius manifestat totam Trinitatem ; unde Pater dicit uno Verbo suo omnes tres personas.

Ad quartum dicendum, quod in hoc videtur contrariari Anselmus sibi ipsi ; dicit enim, quod verbum non dicitur nisi personaliter, et convenit soli Filio ; sed dicere convenit tribus personis ; dicere autem nihil est aliud quam ex se emitte verbum. Similiter autem ipsi Anselmo contrariatur Augustinus in VII de Trinit. (non remote a princ.), ubi dicit, quod non singulus in Trinitate est dicens, sed Pater Verbo suo ; unde, sicut Verbum proprie dictum non dicitur nisi personaliter in divinis, et convenit soli Filio ; ita et dicere etiam soli Patri convenit. Sed Anselmus accipit *dicere* communiter pro intelligere, et verbum proprie ; et potuisset facere e converso, si placuisset ei.

Ad quintum dicendum, quod in nobis *dicere* non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc quod est ex se exprimere aliquam conceptionem ; nec aliter possumus intelligere, nisi hujusmodi conceptionem exprimendo ; et ideo omne intelligere in nobis, proprie loquendo, est dicere. Sed Deus potest intelligere sine hoc quod aliquid ex ipso procedat secundum rem, quia in eo idem est intellectus et intellectum et intelligere ; quod in nobis non accidit : et ideo non omne *intelligere* in Deo, proprie loquendo, dicitur *dicere*.

Ad sextum dicendum, quod sicut Verbum non dicitur notitia Patris nisi notitia genita ex Patre, ita dicitur etiam virtus operativa Patris, quia est virtus procedens a Patre ; virtus autem procedens personaliter dicitur ; et similiter potentia operativa procedens a Patre.

Ad SEPTIMUM dicendum, quod dupliciter potest aliquid procedere ab altero: uno modo sicut actio ab agente, vel operatio ab operante; alio modo sicut operatum ab operante. Processus ergo operationis ab operante non distinguit rem per se existentem ab alia re per se existente; sed distinguit perfectionem a perfecto, quia operatio est perfectio operantis. Sed processus operati distinguit unam rem ab alia. In divinis autem non potest esse secundum rem distinctio perfectionis a perfectibili. Inveniuntur tamen in Deo res ab invicem distinctæ, scilicet tres personæ; et ideo processus qui significatur in divinis ut operationis ab operante, non est nisi rationis tantum; sed processus qui significatur ut rei a principio, potest in Deo realiter inveniri. Hæc autem est differentia inter intellectum et voluntatem; quod operatio voluntatis terminatur ad res, in quibus est bonum et malum; sed operatio intellectus terminatur in mente, in qua est verum et falsum, ut dicitur in VI Metaphys. (cap. viii); et ideo voluntas non habet aliquid progrediens a se ipsa quod in ea sit per modum operationis; sed intellectus habet in se ipso aliquid progrediens ab eo, non solum per modum operationis, sed etiam per modum rei operatæ; et ideo verbum significatur ut res procedens, sed amor ut operatio procedens; unde amor non ita se habet ad hoc ut dicatur personaliter, sicut verbum.

Ad OCTAVUM dicendum, quod non intellecta distinctione personarum, non proprie Deus dicit se ipsum, nec proprie hoc a quibusdam intelligitur, qui distinctionem personarum in Deo non ponunt.

Ad ea vero quæ in contrarium obijciuntur, posset de facili responderi, si quis vellet contrarium sustinere.

Ad hoc vero quod obijcitur de verbis Augustini, posset dici, quod Augustinus accipit verbum, secundum quod importat realem originem.

Ad SECUNDUM posset dici, quod etsi hæc præpositio *apud* importet distinctionem, hæc tamen distinctio non importatur in nomine verbi; unde ex hoc quod Verbum dicitur esse apud Patrem, non potest concludi quod Verbum personaliter dicatur; quia etiam dicitur Deus de Deo, et Deus apud Deum.

Ad TERTIUM posset dici, quod relatio illa est rationis tantum.

Ad QUARTUM dicendum sicut ad primum.

ARTICULUS III. — *Utrum verbum Spiritui sancto conveniat.*
(I part., quæst. xxxiv, art. 2.)

Tertio queritur, utrum verbum Spiritui sancto conveniat; et videtur quod sic. Sicut enim dicit Basilius in III sermone de Spiritu sancto (in lib. V contra Eunom., cap. quod incipit *Propertea*), sicut Filius se habet ad Patrem, eodem modo Spiritus sanctus se habet ad Filium; et propter hoc dicitur quidem Ver-

bum Patris Filius, Verbum autem Filii sanctus Spiritus. Ergo Spiritus sanctus dicitur Verbum.

2. Præterea, Heb., 1, 3, dicitur de Filio: *Cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis*. Ergo Filius habet Verbum a se procedens, quo omnia portantur. Sed in divinis non procedit a Filio nisi Spiritus sanctus. Ergo Spiritus sanctus dicitur Verbum.

3. Præterea, Verbum, ut dicit Augustinus, IX de Trin. (cap. x, circa med.), est notitia cum amore. Sed, sicut notitia appropriatur Filio, ita amor Spiritui sancto. Ergo, sicut Verbum convenit Filio, ita et Spiritui sancto.

4. Præterea, Heb., 1, super illud, *Portans omnia verbo virtutis suæ*, dicit Glossa (interlin.), quod verbum accipitur ibi pro imperio. Sed imperium accipitur inter signa voluntatis. Cum ergo Spiritus sanctus per modum voluntatis procedat, videtur quod Verbum possit dici.

5. Præterea, verbum in sui ratione manifestationem importat. Sed, sicut Filius manifestat Patrem, ita Spiritus sanctus Filium; ut dicitur Joan., xvi, quod Spiritus sanctus docet omnem veritatem. Ergo Spiritus sanctus debet dici Verbum.

Sed contra est quod Augustinus dicit in XVI de Trinit. (VII, cap. ii), quod Filius eo dicitur Verbum quo Filius. Sed Filius dicitur Filius, eo quod genitus; sed Spiritus sanctus non est genitus. Ergo non est Verbum.

Respondeo dicendum, quod usus horum nominum, scilicet *verbum* et *imago*, aliter est apud nos et Sanctos nostros, et aliter apud antiquos Doctores Græcorum. Illi enim usi sunt nomine verbi et imaginis pro omni eo quod in divinis procedit: unde indifferenter Spiritum sanctum et Filium verbum et imaginem appellant; sed nos et Sancti nostri in usu nominum horum emulamur consuetudinem canonicæ Scripturæ, quæ aut vix aut nunquam verbum vel imaginem ponit nisi pro Filio. Et de imagine quidem ad præsentem quæstionem non pertinet. Sed de verbo satis rationalis noster usus apparet. Verbum enim manifestationem quandam importat; manifestatio autem per se non invenitur nisi in intellectu; si enim aliquid quod est extra intellectum, manifestare dicatur, hoc non est nisi secundum quod ex ipso aliquid in intellectu relinquatur, quod postea est principium manifestativum in eo. Proximum ergo manifestans est in intellectu; sed remotum potest etiam esse extra eum; et ideo nomen verbi proprie dicitur de eo quod procedit ab intellectu; quod vero ab intellectu non procedit, non potest verbum dici nisi metaphorice; in quantum, scilicet, est aliquo modo manifestans. Dico ergo, quod in divinis solus Filius procedit per viam intellectus, quia procedit ab uno; Spiritus enim sanctus, qui procedit a duobus, procedit per viam voluntatis; et ideo Spiritus sanctus non potest dici verbum nisi metaphorice, secundum quod

omne manifestans dicitur verbum; et hoc modo exponenda est auctoritas Basili.

Et sic patet responsio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum, quod verbum, secundum Basilium, accipitur ibi pro Spiritu sancto; et sic dicendum sicut ad primum. Vel potest dici secundum Glossam (interlin., ibid., ad Heb. 1), quod accipitur pro imperio Filii; quod metaphorice dicitur verbum, quia verbo consuevimus imperare.

AD TERTIUM dicendum, quod notitia est de ratione verbi quasi importans essentiam verbi; sed amor est de ratione verbi non quasi pertinens ad essentiam ejus, sed quasi concomitans ipsum, ut ipsa auctoritas inducta ostendit; et ideo non potest concludi quod Spiritus sanctus sit verbum, sed quod procedit ex verbo.

AD QUARTUM dicendum, quod verbum manifestat non solum quod est in intellectu, sed etiam quod est in voluntate, quia ipsa voluntas est etiam intellecta; et ideo imperium quamvis sit signum voluntatis, tamen potest dici verbum, secundum quod ad intellectum pertinet.

AD QUINTUM patet solutio ex dictis.

ARTICULUS IV. — *Utrum Pater dicat omnem creaturam.*

(I part., quest. xxxiv, art. 3.)

Quarto queritur, utrum Pater dicat creaturam; et videtur quod non. Quia cum dicimus, Pater dicit se, non significatur ibi nisi dicens et dictum; et ex utraque parte significatur Pater tantum. Cum ergo Pater non producat ex se Verbum nisi secundum quod dicit se; videtur quod verbo, quod ex Patre procedit, non dicatur creatura.

2. Præterea, verbum quo unumquodque dicitur, est similitudo illius. Sed Verbum non potest dici similitudo creaturæ, ut Anselmus probat in Monolog. (cap. xxxii); quia vel Verbum perfecte conveniret cum creaturis, et sic esset mutabile, sicut et creaturæ, et periret in eo summa immutabilitas: vel non summe conveniret; et sic non esset in eo summa veritas; quia similitudo tanto verior est, quanto magis convenit cum eo cuius est similitudo. Ergo Filius non est Verbum quo creatura dicitur.

3. Præterea, verbum creaturarum in Deo dicitur hoc modo sicut verbum artificiarum in artifice. Sed verbum artificiarum in artifice non est nisi dispositio de artificiatis. Ergo et verbum creaturarum in Deo non est nisi dispositio de creaturis. Sed dispositio de creaturis in Deo, essentialiter dicitur, et non personaliter. Ergo verbum quo creaturæ dicuntur non est verbum quod personaliter dicitur.

4. Præterea, verbum omne ad id quod per verbum dicitur, habet habitudinem vel exemplaris vel imaginis. Exemplaris quidem, quando verbum est causa rei, sicut accidit in intellectu

practico; imaginis autem, quando causatur a re, sicut accidit in nostro intellectu speculativo. Sed in Deo non potest esse verbum quod sit creaturæ imago. Ergo oportet quod verbum creaturæ in Deo sit creaturæ exemplar. Sed exemplar creaturæ in Deo est idea. Ergo verbum creaturæ in Deo nihil est aliud quam idea. Idea autem non dicitur in divinis personaliter, sed essentialiter. Ergo verbum personaliter, dictum in divinis, quo Pater dicit se ipsum, non est verbum quo dicuntur creaturæ.

5. Præterea, magis distant creaturæ a Deo quam ab aliqua creatura. Sed diversarum creaturarum sunt plures ideæ in Deo. Ergo non est idem verbum, quo Pater se et creaturam dicit.

6. Præterea, secundum Augustinum (VI de Trinit., cap. II, ante med.), eo dicitur verbum quo imago. Sed Filius non est imago creaturæ, Ergo Filius non est verbum creaturæ.

7. Præterea, omne verbum procedit ab eo cuius est verbum. Sed Filius non procedit a creatura. Ergo non est Verbum quo creatura dicitur.

Sed contra, Anselmus dicit (in Monolog., cap. xxxii), quod Pater dicendo se dicit omnem creaturam. Sed verbum quo se dicit, est Filius. Ergo verbo, quod est Filius, dicit omnem creaturam.

Præterea, Augustinus (lib. II super Genes. ad litter., cap. vii), sic exponit dictum, *Dixit et factum est*; id est, verbum genuit, in quo erat ut fieret. Ergo verbo, quod est Filius, dicit omnem creaturam.

Præterea, eadem est conversio artificis ad artem et ad artificiatum. Sed ipse Deus est ars æterna, a qua creaturæ producuntur sicut artificiatia quædam. Ergo Pater eadem conversione convertitur ad se et ad omnes creaturas; et ita, dicendo se, dicit omnes creaturas.

Præterea, omne posterius reducit ad id quod est primum in aliquo genere, sicut ad causam. Sed creaturæ dicuntur a Deo. Ergo reducuntur ad primum, quod a Deo dicitur. Sed ipse primo se ipsum dicit. Ergo per hoc quod dicit se, dicit omnes creaturas.

Respondeo dicendum, quod Filius procedit a Patre et per modum naturæ, in quantum procedit ut Filius, et per modum intellectus, in quantum procedit ut verbum. Uterque autem processionis modus apud nos invenitur, quamvis non quantum ad ideam. Nihil enim est apud nos quod per modum intellectus et naturæ procedat ex aliquo; quia intelligere et esse non sunt idem apud nos, sicut apud Deum: uterque autem modus processionis habet similem differentiam, secundum quod in nobis et in Deo invenitur. Filius enim hominis, qui a patre homine per viam naturæ procedit, non habet in se totam substantiam patris, sed partem substantiæ ejus recipit. Filius autem Dei, in quantum per viam naturæ procedit a Patre, totam in se

Patris naturam recipit, ut sint naturæ unius omnino Pater et Filius. Et similis differentia invenitur in processu qui est per viam intellectus. Verbum enim quod in nobis exprimitur per actuale considerationem, quasi exortum ex aliqua principio consideratione, vel saltem cognitione habituali, non totum in se recipit quod est in eo a quo oritur; non enim quidquid habituali tenemus cognitione, hoc exprimit intellectus in unius verbi conceptione; sed aliquid ejus. Similiter in consideratione unius conclusionis non exprimitur totum id quod erat in virtute principii. Sed in Deo, ad hoc quod verbum ejus perfectum sit, oportet quod verbum ejus exprimat quidquid continetur in eo ex quo oritur; et præcipue cum Deus omnia uno intuitu videat, non divisim. Sic igitur oportet quod quidquid in scientia Patris continetur, totum hoc per unum ipsius verbum exprimat, et hoc modo quo in scientia continetur; ut sit verum verbum suo principio correspondens per scientiam; et verbum ipsius exprimat ipsum Patrem principaliter, et consequenter omnia alia quæ cognoscit Pater cognoscendo se ipsum; et sic Filius ex hoc ipso quod est verbum perfecte exprimens Patrem, exprimit omnem creaturam. Ethic ordo ostenditur in verbis Anselmi (in Monolog., cap. xxxii), qui dicit, quod dicendo se, dicit omnem creaturam.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod cum dicitur, Pater dicit se, in hac dictione includitur etiam omnis creatura; in quantum, scilicet, Pater scientia sua continet omnem creaturam velut exemplar creaturæ totius.

AD SECUNDUM dicendum, quod Anselmus accipit stricte nomen similitudinis, sicut et Dionysius (ix cap. de divin. Nomin.); ubi dicit, quod in æque ordinatis ad invicem, recipimus similitudinis reciprocactionem; ut scilicet unum dicatur alteri simile, et e converso; sed in his quæ se habent per modum cause et causati, non invenitur, proprie loquendo, reciprocatio similitudinis; dicitur enim quod imago Herculis simulatur Herculi, sed non e converso. Unde, quia verbum divinum non est factum ad imitationem creaturæ, ut verbum nostrum, sed potius e converso; ideo Anselmus (loc. cit.) vult quod verbum non sit similitudo creaturæ, sed e converso. Si autem largo modo similitudinem accipiamus, sic possumus dicere, quod verbum est similitudo creaturæ, non quasi imago ejus, sed quasi exemplar; sicut etiam Augustinus (lib. LXXXIII Quæst., quæst. iv) dicit, ideas esse rerum similitudines. Nec tamen sequitur quod in verbo non sit summa veritas, quia est immutabile, creaturis existentibus mutabilibus: quia non exigitur ad veritatem verbi similitudo ad rem quæ per verbum dicitur, secundum conformitatem naturæ, sed secundum representationem, ut in quæstione de scientia Dei (art. 13) dictum est.

AD TERTIUM dicendum, quod dispositio creaturarum non dicitur verbum, proprie loquendo, nisi secundum quod est ab altero

progrediens, quæ est dispositio genita, et dicitur personaliter, sicut et sapientia genita; quamvis dispositio simpliciter sumpta, essentialiter dicatur.

AD QUARTUM dicendum, quod verbum differt ab idea: idea enim nominat formam exemplarem absolute; sed verbum creaturæ in Deo nominat formam exemplarem ab alio deductam; et ideo idea in Deo ad essentialiter perinet, sed verbum ad personam.

AD QUINTUM dicendum, quod quamvis Deus maxime distet a creatura, considerata proprietate naturæ, tamen Deus est creaturæ exemplar; non autem una creatura est exemplar alterius; et ideo verbo quo exprimitur Deus, exprimitur omnis creatura; non autem idea quæ exprimitur creatura una, exprimitur alia. Ex quo apparet alia differentia inter ideam et verbum: quia idea directe respicit creaturam, et ideo plurium creaturarum sunt plures ideæ; sed verbum respicit directe Deum, qui primo per verbum exprimitur, et ex consequenti creatura; et quia creaturæ secundum quod in Deo sunt, unum sunt, creaturarum omnium est unum verbum.

AD SEXTUM dicendum, cum dicit Augustinus, quod Filius eo dicitur verbum quo imago intelligit quantum ad proprietatem personalem Filii, quæ est eadem secundum rem, sive secundum eam dicatur filius, sive verbum, sive imago; sed quantum ad modum significandi non est eadem ratio nominum trium prædictorum: verbum enim non solum importat rationem originis et imitationis, sed etiam manifestationis; et hoc modo est aliquo modo creaturæ, in quantum scilicet per verbum creatura manifestatur.

AD SEPTIMUM dicendum, quod verbum est alicujus multiplicitatis: uno modo ut dicitur et sic procedit ab eo cuius est verbum; alio modo ut manifestati per verbum; et sic non oportet quod procedat ab eo cuius est, nisi quando scientia ex qua procedit, est causata a rebus; quod in Deo non accidit; et ideo ratio non sequitur.

ARTICULUS V. — *Utrum Verbum relationem ad creaturam importet.* (I part., quæst. xxxiv, art. 3.)

Quinto queritur, utrum hoc nomen *Verbum* importet respectum ad creaturam; et videtur quod non. Omne enim nomen quod importat relationem ad creaturam, dicitur de Deo ex tempore, ut Creator et Dominus. Sed Verbum de Deo ab æterno dicitur. Ergo non importat relationem ad creaturam.

2. Præterea, omne relativum, vel est relativum secundum esse, vel secundum dici. Sed Verbum non refertur ad creaturam secundum esse, quia sic dependeret a creatura; nec iterum secundum dici, quia oportet quod in aliquo casu ad creaturam

referatur; quod non invenitur: maxime enim inveniretur referri per genitivum casum, ut diceretur, Verbum est creaturæ; quod Anselmus in Monolog. (cap. XXXII et XXXIII) negat. Ergo Verbum non importat relationem ad creaturam.

3. Præterea, omne nomen importans respectum ad creaturam, non potest intelligi non intellecto quod creatura sit, actu vel potentia; quia qui intelligit unum relativorum, oportet quod intelligat reliquum. Sed non intellecto aliquam creaturam esse, vel futuram, adhuc Verbum intelligitur in Deo, secundum quod Pater dicit se ipsum. Ergo Verbum non importat aliquem respectum ad creaturam.

4. Præterea, respectus Dei ad creaturam non potest esse nisi sicut causæ ad effectum. Sed, sicut habetur ex dictis Dionysii, cap. II (VII) de divin. Nomin., omne nomen connotans effectum in creatura, commune est toti Trinitati. Verbum autem non est huiusmodi. Ergo non importat respectum aliquem ad creaturam.

5. Præterea, Deus non intelligitur referri ad creaturam nisi per sapientiam, bonitatem, et potentiam. Sed omnia illa non dicuntur de Verbo nisi per appropriationem. Cum ergo Verbum non sit appropriatum, sed proprium, videtur quod Verbum non importet respectum ad creaturam.

6. Præterea, homo, quamvis sit dispositor rerum, non tamen in hominis nomine importatur respectus ad res dispositas. Ergo, quamvis per Verbum omnia disponantur, non tamen nomen Verbi respectum ad creaturas dispositas importat.

7. Præterea, Verbum relative dicitur, sicut et Filius. Sed tota relatio Filii terminatur ad Patrem; non est enim Filius nisi Patris. Ergo similiter tota relatio Verbi; ergo Verbum non importat relationem ad creaturam.

8. Præterea, secundum Philosophum, V Metaphys., omne relativum dicitur ad unum tantum; alias relativum haberet duo esse; cum esse relativi sit ad aliud se habere. Sed Verbum relative dicitur ad Patrem. Non ergo ad creaturam.

9. Præterea, si unum nomen imponitur diversis secundum speciem, æquivoce eis convenit, sicut *canis* latrabili et marino. Sed superpositio et suppositio sunt diversæ species relationis. Si ergo unum nomen importat utramque relationem, oportebit nomen illud esse æquivocum. Sed relatio Verbi ad creaturam non est nisi superpositionis; relatio autem Verbi ad Patrem est quasi suppositionis; non propter inæqualitatem dignitatis, sed propter principii auctoritatem. Ergo Verbum quod importat relationem ad Patrem, non importat relationem ad creaturam, nisi æquivoce sumatur.

1. Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. LXXXIII Quæst. sic dicens: *In principio erat Verbum, quod græce λόγος dicitur, latine rationem et verbum significat: sed hoc loco*

melius verbum interpretatur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam que per verbum facta sunt operativa potentia. Ex quo patet propositum.

2. Præterea, super illud Psalmistæ, Ps. LXI, *Semel locutus est Deus*, dicit Glossa (interl. ex Augustino): *Semel, id est Verbum æternaliter genuit, ex quo omnia disposuit.* Sed dispositio dicit respectum ad disposita. Ergo Verbum relative dicitur ad creaturas.

3. Præterea, omne verbum importat respectum ad id quod per verbum dicitur. Sed, sicut dicit Anselmus, Deus dicendo se, dicit omnem creaturam. Ergo Verbum importat respectum non solum ad Patrem, sed ad creaturam.

4. Præterea, Filius ex hoc quod est Filius, perfecte repræsentat Patrem secundum illud quod est ei intrinsicum. Sed Verbum ex suo nomine addit manifestationem; non potest autem esse alia manifestatio nisi sicut manifestatur per creaturas, quæ est quasi manifestatio ad exterius. Ergo Verbum importat respectum ad creaturam.

5. Præterea, sicut dicit Dionysius VII cap. de divin. Nomin., *Deus laudatur ut ratio vel verbum, quia est sapientia et rationis largitor*; et sic patet quod Verbum de Deo dictum importat rationem causæ. Sed causa dicitur ad effectum. Ergo Verbum importat respectum ad creaturas.

6. Præterea, intellectus practicus refertur ad ea quæ operata sunt per ipsum. Sed Verbum divinum est verbum intellectus practici, quia est operativum verbum, ut Damascenus dicit. Ergo Verbum dicit respectum ad creaturam.

Respondeo dicendum, quod quodcumque aliqua duo se habent ad invicem, quod unum dependet ab altero (1), sed non e converso; in eo quod dependet ab altero, est realis relatio; sed in eo a quo dependet, non est relatio nisi rationis tantum; prout, scilicet, non potest intelligi aliquid referri ad alterum quin intelligatur etiam respectus oppositus ex parte alterius; ut patet in scientia, quæ dependet a scibili, et non e converso. Unde, cum creaturæ omnes a Deo dependant, sed non e converso; in creaturis sunt relationes reales quibus referuntur ad Deum; sed in Deo sunt relationes oppositæ secundum rationem tantum: et quia nomina sunt signa intellectuum, inde est quod aliqua nomina de Deo dicuntur quæ important respectum ad creaturam, cum tamen ille respectus sit rationis tantum, ut dictum est. Relationes enim reales in Deo sunt illæ tantummodo quibus personæ ad invicem distinguuntur. In relativis autem nominibus invenimus quod quedam nomina imponuntur ad significandum respectus ipsos, sicut hoc nomen *similitudo*; quedam vero ad significandum aliquid ad quod sequitur respectus; sicut hoc nomen *scientia* imponitur ad significan-

(1) Ad alterum.

dum qualitatem quamdam quam sequitur quidam respectus. Et hanc diversitatem invenimus in nominibus relativis de Deo dictis, et quæ ab æterno et quæ ex tempore de Deo dicuntur. Hoc enim nomen *Pater*, quod ab æterno de Deo dicitur, et similiter hoc nomen *Dominus*, quod dicitur de Deo ex tempore, imponuntur ad significandum ipsos respectus; sed hoc nomen *Creator*, quod de Deo dicitur ex tempore, imponitur ad significandum actionem divinam, quam consequitur respectus quidam; similiter etiam hoc nomen *Verbum* imponitur ad significandum aliquid absolutum cum aliquo respectu adjuncto; est enim idem Verbum quod sapientia *genita*, ut dicit Augustinus (lib. VII de Trinit., cap. XI). Nec ob hoc impeditur quin Verbum personaliter dicatur; quia, sicut Pater personaliter dicitur, ita et Deus generans, vel Deus genitus. Contingit autem quod aliqua res absoluta ad plura possit habere respectum; et inde est quod nomen illud quod imponitur ad significandum aliquid absolutum ad quod sequitur aliquis respectus, potest ad plura relative dici, secundum quod scientia dicitur, inquantum est scientia, relative ad scibile; sed inquantum est accidens quoddam vel forma, refertur ad scientem. Ita etiam hoc nomen *verbum* habet respectum et ad dicentem, et ad id quod per verbum dicitur; ad quod potest dici dupliciter. Uno modo secundum convertentiam nominis; et sic verbum dicitur ad dictum. Alio modo ad rem cui convenit ratio dicti. Et quia Pater principaliter dicit se, generando Verbum suum, et ex consequenti dicit creaturas; ideo principaliter, et quasi per se, Verbum refertur ad Patrem; sed ex consequenti, et quasi per accidens, refertur ad creaturam; accidit enim Verbo ut per ipsum creatura dicatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ratio illa tenet in illis quæ important actualem respectum ad creaturam, non autem in illis quæ important respectum habitualem; et dicitur respectus habitualis qui non requirit creaturam simul esse in actu; et tales sunt omnes respectus qui consequuntur actus animæ; quia voluntas et intellectus potest esse etiam de eo quod non est in actu existens. Verbum autem importat processionem intellectus; et ideo ratio non sequitur.

AD SECUNDUM dicendum, quod Verbum non dicitur relative ad creaturam secundum rem, quasi relatio ad creaturam sit in Deo realiter; sed secundum dici dicitur; nec removetur quin dicatur in aliquo casu; possum enim dicere quod est Verbum creature, id est de creatura, non a creatura; in quo sensu Anselmus negat; et præterea, si non refertur secundum aliquem casum, sufficit quocumque modo referatur; ut puta si refertur per præpositionem *ad* junctam casui (1), ut dicatur; quod Verbum est ad creaturam, scilicet constituendam.

AD TERTIUM dicendum, quod ratio illa procedit de illis nominibus (1) *Ad. adjunctam casuali.*

nibus quæ per se important respectum ad creaturam; hoc autem nomen non est hujusmodi, ut ex dictis, in corpore articuli patet; et ideo ratio illa non sequitur.

AD QUARTUM dicendum, quod ex illa parte qua hoc nomen *Verbum* dicit aliquid absolutum, habet habitudinem causalitatis ad creaturam; sed ex respectu realis originis quem importat, efficitur personale, ex quo ad creaturam habitudinem non habet.

Et per hoc patet responsio ad QUINTUM.

AD SEXTUM dicendum, quod Verbum non solum est id per quod fit dispositio, sed est ipsa Patris dispositio de rebus creandis; et ideo aliquo modo ad creaturam refertur.

AD SEPTIMUM dicendum, quod Filius importat relationem tantum alicujus ad principium a quo oritur; sed Verbum importat relationem et ad principium a quo dicitur, et ad id quod est quasi terminus, scilicet id quod secundum Verbum manifestatur; quod quidem principaliter est Pater; sed ex consequenti est creatura, quæ nullo modo potest esse divinæ personæ principium; et ideo Filius nullo modo importat respectum ad creaturam, sicut Verbum.

AD OCTAVUM dicendum, quod ratio illa procedit de nominibus quæ imponuntur ad significandum ipsos respectus. Non enim potest esse quod unus respectus terminetur ad multa, nisi secundum quod illa multa aliquo modo uniantur.

Et similiter est dicendum ad NONUM.

Rationes autem quæ sunt ad oppositum, concludunt quod aliquo modo ad creaturam refertur Verbum; non autem quod hanc relationem per se importet, et quasi principaliter; et in hoc sensu concedendæ sunt.

ARTICULUS VI. — *Utrum res verius in Verbo quam in seipsis sint.*

(I part., quæst. XVIII, art. 4.)

Sexto quæritur, utrum res verius sint in Verbo quam in se ipsis; et videtur quod non sint verius in Verbo. Verius enim est aliquid ubi est per essentiam suam quam ubi est per suam similitudinem. In se autem res sunt per suam essentiam. Ergo verius sunt in se ipsis quam in Verbo.

2. Sed diceretur, quod pro tanto sunt verius in Verbo, quia ibi habent nobilior esse. — Contra, res materialis nobilior habet esse in anima nostra quam in se ipsa, ut etiam dicit Augustinus in lib. de Trin. (VI, cap. VIII); et tamen verius est in se ipsa quam in anima nostra, Ergo eadem ratione verius est in se quam sit in Verbo.

3. Præterea, verius est id quod est in actu, quam id quod est in potentia. Sed res in se ipsa est in actu, in Verbo autem tantum in potentia, sicut artificium in artifice. Ergo verius est res in se quam in Verbo.

4. Præterea, ultima rei perfectio est sua operatio. Sed res

in se ipsis existentes habent proprias operationes, quas non habent ut sunt in Verbo. Ergo verius sunt in se ipsis quam in Verbo.

5. Præterea, illa sunt solum comparabilia quæ sunt unius rationis. Sed esse rei in se ipsa, non est unius rationis cum esse quod habet in Verbo. Ergo, ad minus, non potest dici quod verius sit in Verbo quam in se ipsa.

1. Sed contra, creatura in Creatore est creatrix essentia, ut Anselmus dicit (in Monolog., cap. xxxv). Sed esse increatum est verius quam creatum. Ergo res verius habet esse in Verbo quam in se ipsa.

2. Præterea, sicut posuit Plato ideas rerum esse extra mentem divinam, ita nos in mente divina ponimus eas. Sed secundum Platonem (in dialogo X de Republ.), verius erat homo separatus, homo, quam homo materialis; unde hominem separatum *per se hominem* nominabat. Ergo et secundum positionem fidei verius sunt res in Verbo quam sint in se ipsis.

3. Præterea, illud quod est verissimum in unoquoque genere, est mensura totius generis. Sed similitudines rerum in Verbo existentes, sunt mensuræ veritatis in rebus omnibus; quia secundum hoc res aliqua dicitur vera, secundum quod imitatur exemplar suum, quod est in Verbo. Ergo res verius sunt in Verbo quam in se ipsis.

Respondeo dicendum, quod, sicut dicit Dionysius (II cap. de divin. Nomin.), causata deficient ab imitatione suarum causarum, quæ eis supercollocantur; et propter istam distantiam causæ a causato, aliquid vere prædicatur de causato quod non prædicatur de causa; sicut patet quod delectationes non dicuntur delectari, quamvis sint nobis causæ delectandi: quod quidem non contingit nisi quia modus causarum est sublimior quam ea quæ de effectibus prædicantur; et hoc invenimus in omnibus causis æquivoce agentibus; sicut sol non potest dici calidus, quamvis ab eo alia calefiant; quod est propter ipsius solis eminentiam ad ea quæ calida dicuntur. Cum ergo quæritur utrum res verius sint in se ipsis quam in Verbo, distinguendum est: quia ly *verius* potest designare vel veritatem rei, vel veritatem prædicationis. Si designet veritatem rei, sic proculdubio major est veritas rerum in Verbo quam in se ipsis. Si autem designet veritatem prædicationis, sic est e converso: verius enim prædicatur homo de re prout est in propria natura, quam de ea secundum quod est in Verbo. Nec hoc est propter defectum Verbi, sed propter supereminentiam ipsius, ut dictum est.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod si intelligatur de veritate prædicationis, simpliciter verum est quod verius est aliquid ubi est per essentiam quam ubi est per similitudinem; sed si intelligatur de veritate rei, tunc verius est ubi est per similitu-

dinem quæ est causa rei; minus autem vere ubi est per similitudinem causatam a re.

AD SECUNDUM dicendum, quod similitudo rei quæ est in anima nostra, non est causa rei sicut similitudo rerum in Verbo; et ideo non est simile.

AD TERTIUM dicendum, quod potentia activa perfectior est quam actus, qui est ejus effectus; et hoc modo creaturæ dicuntur esse in potentia in Verbo.

AD QUARTUM dicendum, quod quamvis creaturæ in Verbo non habeant proprias operationes, habent tamen operationes nobiliores, in quantum sunt effectivæ rerum, et operationum ipsarum.

AD QUINTUM dicendum, quod quamvis non sint unius rationis esse creaturarum in Verbo et in se ipsis secundum univocationem; sunt tamen aliquo modo unius rationis, scilicet secundum analogiam.

Ad id vero quod primo in contrarium objicitur, dicendum, quod ratio illa procedit de veritate rei, non autem prædicationis.

AD SECUNDUM dicendum, quod Plato in hoc reprehenditur quod posuit formas naturales secundum propriam rationem, esse præter materiam, ac si materia accidentaliter se haberet ad species naturales; et secundum hoc species naturales vere prædicari possent de his quæ sunt sine materia. Nos autem hoc non ponimus; et ideo non est simile.

AD TERTIUM dicendum sicut ad primum.

ARTICULUS VII. — *Utrum eorum quæ non sunt nec erunt nec fuerunt, verbum sit.* (I part., quæst. xxxiv, art. 3, ad 3.)

Septimo quæritur, utrum verbum sit eorum quæ non sunt nec erunt nec fuerunt; et videtur quod sic. Verbum enim importat aliquid progrediens ab intellectu. Sed intellectus divinus est etiam de eis quæ nec sunt nec erunt nec fuerunt, ut in quaestione de scientia Dei, art. 8, dictum est. Ergo verbum de his esse potest.

2. Præterea, secundum Augustinum, lib. VI de Trinitate (cap. x), Filius est ars Patris plena rationum viventium. Sed, sicut dicit Augustinus in lib. LXXXIII Quæst., ratio, etsi per illam nihil fiat, recte ratio dicitur. Ergo verbum est etiam eorum quæ nec erunt nec facta sunt.

3. Præterea, Verbum non esset perfectum nisi contineret in se omnia quæ sunt in scientia dicentis. Sed in scientia Patris dicentis sunt ea quæ nunquam erunt nec facta sunt. Ergo et ista erunt in Verbo.

Sed contra est quod Anselmus dicit in Monol., cap. III, ante med.) : *Ejus quod nec est nec erit nec fuit, nullum verbum esse potest.*

Præterea, hoc ad virtutem dicentis pertinet, ut quidquid dicit, fiat. Sed Deus est potentissimus. Ergo Verbum ejus non est de aliquo quod non aliquando fiat.

Respondeo dicendum, quod aliquid potest esse dupliciter in Verbo. Uno modo sicut id quod Verbum cognoscit, vel quod in Verbo cognosci potest; et sic in Verbo est etiam illud quod nec est nec fuit nec futurum est; quia hoc cognoscit Verbum sicut et Pater; et in Verbo etiam cognosci potest sicut et in Patre. Alio modo dicitur esse aliquid in Verbo sicut id quod per Verbum dicitur. Omne autem quod aliquo verbo dicitur, ordinatur quodammodo ad executionem: quia verbo instigamus alios ad agendum, et ordinamus aliquos ad exequendum id quod in mente concipimus; unde etiam dicere Dei, dispositio ipsis est, ut patet per Glossam (ex Aug.) super illud Psal. LXI: *Semel locutus est Deus, etc.* Unde, sicut Deus non disponit nisi quæ sunt vel erunt vel fuerunt; ita nec dicit; unde verbum est horum tantum, sicut ipsorum dictorum: scientia autem et ars et idea, vel ratio, non important ordinem ad aliquam executionem; et ideo non est simile de eis et de Verbo.

Et per hoc patet responsio ad objecta.

ARTICULUS VIII. — *Utrum omne quod factum est, sit vita in Verbo.* (I part., quæst. xviii, art. 4.)

Octavo quæritur, utrum omne quod factum est, sit vita in Verbo; et videtur quod non. Quia secundum hoc, Verbum est causa rerum, quod res sunt in ipso. Si ergo res in Verbo sunt vita, Verbum causat res per modum vitæ. Sed ex hoc quod causat res per modum bonitatis, sequitur quod omnia sint bona. Ergo ex hoc quod causat res per modum vitæ, sequitur quod omnia sint vita: quod falsum est; ergo et primum.

2. Præterea, res sunt in Verbo sicut artificata apud artificem. Sed artificata in arte non sunt vita: non enim ipsius artificis vita sunt, qui vivebat etiam antequam artificata in ipso essent; neque artificiorum, quæ vita carent. Ergo nec creaturæ in Verbo sunt vita.

3. Præterea, efficientia vitæ magis appropriatur in Scriptura Spiritui sancto quam Verbo, ut patet Joan., vi, 64: *Spiritus est qui vivificat*; et in pluribus aliis locis. Sed verbum non dicitur de Spiritu sancto, sed de Filio tantum, ut ex dictis, art. 3 hujus quæst., patet. Ergo nec convenienter dicitur quod res in Verbo sunt vita.

4. Præterea, lux intellectualis est principium vitæ. Sed res in Verbo non sunt lux. Ergo videtur quod in eo non sunt vita.

1. Sed contra est quod dicitur Joan., i, 3: *Quod factum est in ipso vita erat.*

2. Præterea, secundum Philosophum in VIII Physic. (in princ.), motus cœli dicitur vita quædam omnibus natura exi-

stentibus. Sed magis influit Verbum in creaturis quam motus cœli in naturam. Ergo res, secundum quod sunt in Verbo, debent dici vita.

Respondeo dicendum, quod res, secundum quod sunt in Verbo, considerari possunt dupliciter: uno modo per comparisonem ad Verbum; alio modo per comparisonem ad res in propria natura existentes; et utroque modo similitudo creaturæ in Verbo est vita. Illud enim proprie vivere dicimus quod in se ipso habet motus vel operationes quascumque: ex hoc enim sunt dicta primo aliqua vivere, quia visa sunt in se ipsis habere aliquid ea movens secundum quemcumque motum; et hinc processit nomen vitæ ad omnia quæ in se ipsis habent operationis propriæ principium; unde et ex hoc quod aliqua intelligunt vel sentiunt vel volunt, vivere dicuntur; non solum ex hoc quod secundum locum moventur, vel secundum augmentum. Illud ergo esse quod habet res prout est movens se ipsam ad operationem aliquam, dicitur proprie vita rei; quia vivere viventis est esse, ut in II de Anima (com. xxxvii) dicitur. In nobis autem nulla operatio ad quam nos movemus, est esse nostrum; unde intelligere nostrum non est vita nostra, proprie loquendo, nisi secundum quod vivere accipitur pro opere, quod est signum vitæ; et similiter nec similitudo intellecta in nobis est vita nostra. Sed intelligere Verbi est sum esse, et similiter ipsius similitudo; unde similitudo creaturæ in Verbo, est vita ejus. Similiter etiam similitudo creaturæ est quodammodo ipsa creatura, per modum illum quo dicitur, quod anima est quodammodo omnia; unde ex hoc quod similitudo creaturæ in Verbo est productiva et motiva creaturæ in propria natura existentis, quodammodo contingit ut creatura se ipsam moveat, et ad esse perducat, inquantum scilicet producit in esse, et movetur a sua similitudine in Verbo existente. Et ita similitudo creaturæ in Verbo est quodammodo creaturæ vita.

Ad PRIMUM ergo dicendum, quod hoc quod creatura in Verbo existens dicitur vita, non pertinet ad rationem propriam creaturæ, sed ad modum quo est in Verbo; unde, cum non sit eodem modo in se ipsa, non sequitur quod in se ipsa vivat, quamvis in Verbo sit vita; sicut non est in se ipsa immaterialis, quamvis sit in Verbo immaterialis. Sed bonitas, entitas, et hujusmodi, pertinent ad propriam rationem creaturæ; et ideo, sicut secundum quod sunt in Verbo, sunt bona, ita etiam secundum quod sunt in propria natura.

Ad SECUNDUM dicendum, quod similitudines rerum in arte non possunt proprie dici vita: quia non sunt ipsum esse artificis viventis, nec etiam ipsa ejus operatio, sicut in Deo accidit; et tamen Augustinus dicit (tract. i in Joan.), quod anima in mente artificis vivit; sed hoc est secundum quod in mente artificis habet esse intelligibile, quod ad genus vitæ pertinet.

AD TERTIUM dicendum, quod vita Spiritui sancto attribuitur secundum hoc quod Deus dicitur vita rerum, prout ipse est in omnibus rebus movens eas, ut sic quodammodo omnes res a principio intrinseco motæ videantur; sed vita appropriatur Verbo secundum quod res sunt in Deo, ut ex dictis, in corp. art., patet.

AD QUARTUM dicendum, quod similitudines rerum in Verbo, sicut sunt rebus causa existendi, ita sunt rebus causa cognoscendi; inquantum scilicet imprimuntur intellectualibus mentibus, ut sic res cognoscere possint; et ideo, sicut dicuntur vita prout sunt principia existendi, ita dicuntur lux prout sunt principia cognoscendi.

QUÆSTIO V

DE PROVIDENTIA

(In octo articulos divisa.)

Primo quæritur, ad quodnam attributorum divina providentia reducatur; 2° utrum mundus providentia regatur; 3° utrum divina providentia ad corruptibilia se extendat; 4° utrum motus et actiones horum inferiorum divinæ providentiæ subdantur; 5° utrum actus humani divina providentia regantur; 6° utrum bruta animalia et eorum actus divinæ subdantur providentiæ; 7° utrum peccatores divina providentia regantur; 8° utrum tota corporalis creatura gubernetur divina providentia, media angelica creatura.

ARTICULUS PRIMUS. — *Ad quodnam attributorum divina providentia reducatur.* (Part. I, quæst. XXII, art. 1.)

Quæstio est de providentia. Et primo quæritur, ad quod attributorum providentia reducitur; et videtur quod tantum ad scientiam. Quia, sicut dicit Boetius in IV de Consol. (prosa VI ante med.), *illud certe manifestum est, immobilem simplicemque formam gerendarum rerum esse providentiam.* Sed forma rerum agendarum in Deo est idea, quæ ad scientiam pertinet. Ergo providentia ad cognitionem pertinet.

2. Sed diceretur, quod providentia ad voluntatem pertinet inquantum est causa rerum. — Sed contra, in nobis scientia practica est causa rerum scitarum. Sed scientia practica in sola cognitione est. Ergo et providentia.

3. Præterea, Boetius dicit in lib. prædicto (ibid.): *Modus (1) rerum gerendarum, cum in ipsa divinæ intelligentiæ puritate conspicitur, providentia nominatur.* Sed puritas intelli-

(1) *Al. motus.*

gentiæ ad speculativam cognitionem pertinere videtur. Ergo providentia ad cognitionem speculativam (1) pertinet.

4. Præterea, Boetius dicit in V de Consol. (prosa VI parum ante med.), quod providentia dicitur cognitio: *quod porro a rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat.* Sed prospicere cognitionis est, et præcipue speculativæ. Ergo providentia maxime videtur ad cognitionem speculativam pertinere.

5. Præterea, sicut dicit Boetius in IV de Consol. (prosa VI parum ante med.), ut est ad intellectum ratiocinatio, ita est fatum ad providentiam. Sed tam intellectus quam ratiocinatio ad cognitionem pertinent communiter speculativam et practicam. Ergo et providentia.

6. Præterea, Augustinus dicit in lib. LXXXIII Quæst. (quæst. XXVII in fin.), *quod lex incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.* Sed gubernare et moderari ad providentiam pertinet. Ergo lex incommutabilis est ipsa providentia; sed lex ad cognitionem pertinet. Ergo et ipsa providentia.

7. Præterea, lex naturalis in nobis ex divina providentia causatur. Sed causa agit ad effectum producendum per viam similitudinis; unde dicimus quod bonitas Dei est causa bonitatis in rebus, et essentia essendi, et vita vivendi. Ergo divina providentia est lex; et sic idem quod prius.

8. Præterea, Boetius dicit in IV de Consol. (prosa VI parum a princ.), quod *providentia ipsa est illa divina ratio in summo omnium Principe constituta.* Sed ratio rei est idea, ut dicit Augustinus in lib. LXXXIII Quæst. (quæst. XLVI). Ergo providentia est idea. Sed idea pertinet ad cognitionem. Ergo et providentia.

9. Præterea, scientia practica ordinatur vel ad producendum res in esse, vel ad ordinandum jam productas res. Sed producere res non est providentiæ quia providentia presupponit res productas; similiter etiam nec ordinare res productas, quia hoc ad dispositionem pertinet. Ergo providentia non pertinet ad cognitionem practicam, sed speculativam tantum.

1. Sed contra, videtur quod pertineat ad voluntatem; quia dicit Damascenus II lib. (cap. XXIX, circa princ.): *Providentia est voluntas Dei, propter quam omnia que sunt, convenientem deductionem suscipiunt.*

2. Præterea, illos qui sciunt facere, et tamen nolunt, non dicimus providos. Ergo providentia magis respicit voluntatem quam cognitionem.

3. Præterea, sicut Boetius dicit in IV de Consol. (prosa VI), Deus sua bonitate gubernat mundum. Sed bonitas ad voluntatem pertinet. Ergo et providentia, cuius est gubernare.

(1) *Al. cognoscitivam speculationem.*